

MAGDALENA SZCZEPANIK-JANYSZEK¹, JUSTYNA WILAND-SZYMAŃSKA²

**PARK PRZYDWORSKI W MIKUSZEWIE
– INTERESUJĄCY OBIEKT PRZYRODNICZY
ŻERKOWSKO-CZESZEWSKIEGO
PARKU KRAJOBRAZOWEGO**

*Z¹ Katedry Botaniki
Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu
oraz z² Zakładu Geobotaniki
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*

ABSTRACT. The monumental park in Mikuszewo near Miłosław covers the area of 3.95 ha. The park and the herbal plant communities, which can be observed recently, are relicts of a complex realised in last years of 19th century. The dendroflora contains 30 species of trees and shrubs. The most interesting element are numerous, large and picturesque trees of *Acer campestre* – the species, which is native, but relatively rare in Poland. An old tree of *Gymnocladus dioica* – interesting exotic species – grows also in central part of the park.

Key words: park, Mikuszewo, *Gymnocladus*

Wstęp

Żerkowsko-Czeszewski Park Krajobrazowy został utworzony w 1994 roku w celu ochrony obszarów o dużych wartościach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych. Na terenie leżącej w jego granicach gminy Miłosław znajduje się kilka zabytkowych kompleksów architektoniczno-parkowych. Jeden z nich mieści się w Mikuszewie – niewielkiej wsi wspomianej w kronikach już w XIV wieku.

Majątek w Mikuszewie przez lata przechodził z rąk do rąk różnych właścicieli narodowości zarówno polskiej, jak i niemieckiej. Około 1890 roku książę Sachsen-Meningen wybudował tu niewielki neorenesansowy pałac. Budynek otacza park krajobrazowy, założony pod koniec XIX wieku. Pomimo że parkowy drzewostan wraz ze stawem i łąką zajmuje powierzchnię tylko 3,95 ha (Kucharski 1997) i został częściowo zdewastowany wskutek braku odpowiednich zabiegów pielęgnacyjnych, obiekt ten nadal stanowi ciekawy przyrodniczo element krajobrazu ziemi miłosławskiej.

Opis parku

Park jest jedynym większym drzewostanem we wsi, odizolowanym od innych, większych kompleksów wysokiej zieleni. Granicami obiektu są drogi i zabudowania okolicznych posesji. W jego obrębie można wyodrębnić kilka różnych typów roślinności.

Na zachód od pałacu rozciąga się zadrzewiony obszar (park *sensu stricto*), którego drzewostan stanowi dość dobrze zachowaną pozostałość grądu typowego (*Galio silvatici-Carpinetum typicum*). Zbiorowisko to nosi wyraźne ślady dawnego kształtowania podejmowanego w celu wzbogacenia jego struktury przestrzennej oraz składu gatunkowego. Świadczą o tym zarówno wprowadzone tutaj obce gatunki drzew na przykład kłęk kanadyjski (*Gymnocladus dioica*) i robinia akacjowa (*Robinia pseudoacacia*), jak i krzewów śnieguliczki białej (*Symphoricarpos albus*), a także, posadzone na tym terenie, ozdobne odmiany drzew rodzimych, takich jak jawor (*Acer pseudoplatanus* 'Atropurpurea'). Wyraźnie widoczne są też ślady formowania drzew i krzewów, na przykład bardzo dekoracyjne szpalery grabowe.

Skład gatunkowy runa roślin zielnych jest w tym zbiorowisku mocno zmieniony i zubożały. Bardzo ubogo reprezentowane są tzw. geofity wczesnowiosenne, a pozostałych roślin typowych dla tego rodzaju zbiorowisk (tzn. żyznych lasów z klasy *Quercus-Fagetum*) praktycznie całkowicie brak. W runie spotyka się natomiast pojedyncze egzemplarze ceniolubnych roślin ruderalnych oraz siewki i odrośla korzeniowe drzew. Jedynie w lukach i prześwietleniach drzewostanu występuje bujnie rozwijająca się roślinność zielna, składająca się z gatunków ruderalnych – głównie pokrzywy zwyczajnej (*Urtica dioica*) oraz gatunków leśnych, a właściwie okrajkowych, takich jak fiołek wonny (*Viola odorata*), jaskier Stevena (*Ranunculus strigulosus*) i bluszcz kurdybanek (*Glechoma hederacea*).

Przyczyn tak nienormalnego wykształcenia się runa parkowego szukać należy w silnym zacienieniu jego dna przez bardzo bujny podszyt oraz w trwającym od wielu lat wpływie sąsiednich gospodarstw, szczególnie zaś pasącego się w parku drobiu.

Na zachód od drogi dojazdowej do pałacu rozciąga się łąka, będąca dobrze wykształconym płatem łąki rajgrasowej (*Arrhenatheretum elatioris*), o bogatym składzie gatunkowym, w którym odnaleźć można większość typowych dla tego zespołu gatunków.

Ruń łąkowa w południowej, najżyźniejszej części omawianego zbiorowiska osiąga 1 m wysokości i jest zbudowana z mieszanki kilkunastu gatunków traw oraz wielu barwnie kwitnących roślin dwuliściennych. W swej północnej, bliższej pałacu części łąka ta jest wyraźnie niższa, a jej skład gatunkowy – uproszczony. Jest to prawdopodobnie rezultat częstszego wydeptywania, co ma związek z sąsiedztwem boiska do gier.

Elementem omawianego parku krajobrazowego jest również sztucznie utworzony staw, który powstał przez spiętrzenie przepływającej przez park strugi. Jest on obecnie zbiornikiem bardzo płytkim i przeżyźnionym. Płytkie dno, z dużą ilością namulów, jest porośnięte przez zanurzone zbiorowisko rogatka sztywnego (*Ceratophyllum demersi*). Brzeg stawu pokrywa od strony północnej wąski pas szuwaru turzycy błotnej (*Caricetum acutiformis*) wzbogacony kilkoma krzewami wierzby iwy (*Salix caprea*). Wyższą część skarpy porastają zarośla pokrzyw (*Agropyro-Urticetum dioiceae*) oraz pojedyncze krzewy bzu czarnego (*Sambucus nigra*). Pas szuwarów wzdłuż południowego brzegu stawu jest bardzo wąski i poprzerywany, a skarpe pokrywają trawiaste zbiorowiska ugorowe. Krajobraz otoczenia stawu urozmaicają stare drzewa, głównie lipy (*Tilia*), posadzone wzdłuż dróg ograniczających staw od zachodu i południa.

Staw odwadnia głęboki na około 1 m, błotnisty rów, odprowadzający nadmiar wody w kierunku zachodnim. Zagłębienie to jest porośnięte przez fragmenty zbiorowisk szuwarowych, których przynależności do określonego zespołu, niestety, nie da się ustalić. Odnaleźć tu jednak można wiele gatunków ziemnowodnych stanowiących atrakcyjne urozmaicenie flory parku. Na szczególną uwagę zasługują takie gatunki, jak kosaciec żółty (*Iris pseudoacorus*), pałka szerokolistna (*Typha latifolia*) czy strzałka wodna (*Sagittaria sagittifolia*). Ich skupiska grupują się głównie w pobliżu wschodniego krańca rowu, tuż obok drogi dojazdowej do pałacu.

Bezpośrednio z pałacem sąsiadują typowe fitocenozy ruderalne i dywanowe. Ich powstanie jest typową reakcją roślinności na długotrwałe wydeptywanie (fitocenozy dywanowe typu *Lolio-Plantaginietum* i *Polygono-Matricarietum*, na ścieżkach, drogach i boisku do gier) oraz na wzbogacanie gleby w związki azotowe i fosforowe (różnego typu ruderalne zbiorowiska wysokich bylin wzdłuż płotów, w pobliżu nie użytkowanej obecnie obory i na jej zapleczu). Interesującą cechą zbiorowisk ruderalnych w pobliżu starej obory jest występowanie w nich dwóch barwnie kwitnących roślin kwiatowych – jaskra Stevena (*Ranunculus strigosus*) oraz bodziszka syberyjskiego (*Geranium sibiricum*). Rośliny te, rzadko spotykane w Wielkopolsce w stanie dzikim, są prawdopodobnie pozostałościami dawnych, ozdobnych nasadzeń ogrodowych.

Wyniki inwentaryzacji drzew i krzewów

Przeprowadzona inwentaryzacja drzew i krzewów wykazała, że na danym terenie znajdują się ogółem 644 drzewa i wyróżniające się zakrzewienia. Rośliny wchodzące w ich skład należą do 24 rodzajów i 30 gatunków.

Są to:

<i>Acer campestre</i> L. – Klon polny	<i>Morus alba</i> L. – Morwa biała
<i>Acer platanoides</i> L. – Klon zwyczajny	<i>Picea</i> sp. – Świerk
<i>Acer pseudoplatanus</i> L. – Jawor	<i>Pirus</i> sp. – Grusza
<i>Aesculus hippocastanum</i> L. – Kasztanowiec zwyczajny	<i>Populus alba</i> L. – Topola biała
<i>Carpinus betulus</i> L. – Grab pospolity	<i>Prunus padus</i> L. – Czeremcha zwyczajna
<i>Chamaecyparis</i> sp. – Cyprysik	<i>Prunus</i> sp. – Śliwa
<i>Cornus sanguinea</i> L. – Dereń świdwa	<i>Prunus spinosa</i> L. – Śliwa tarnina
<i>Corylus avellana</i> L. – Leszczyna pospolita	<i>Quercus robur</i> L. – Dąb szypułkowy
<i>Crataegus monogyna</i> Jacq. – Głóg jednoszyjkowy	<i>Robinia pseudacacia</i> L. – Robinia akacjowa
<i>Crataegus</i> × <i>media</i> Beckst. ‘Paul’s Scarlett’ – Głóg dwuszyjkowy odmiana pełnokwiatowa szkarłatna	<i>Salix caprea</i> L. – Wierzba iwa
<i>Euonymus europaea</i> L. – Trzmielina zwyczajna	<i>Sambucus nigra</i> L. – Dziki bez czarny
<i>Fagus sylvatica</i> L. – Buk zwyczajny	<i>Symphoricarpos albus</i> (L.) S. F. Blake – Śnieguliczka biała
<i>Fraxinus excelsior</i> L. – Jesion wyniosły	<i>Syringa vulgaris</i> L. – Bez lilak
<i>Gymnocladus dioicus</i> (L.) K. Koch – Kłęk kanadyjski	<i>Taxus baccata</i> L. – Cis pospolity
	<i>Tilia cordata</i> Mill. – Lipa drobnolistna
	<i>Tilia platyphyllos</i> Scop. – Lipa szerokolista
	<i>Ulmus laevis</i> Pall. – Wiąz szypułkowy

W warstwie drzew dominują: klon polny (*Acer campestre*), klon zwyczajny (*Acer platanoides*), lipa drobnolistna (*Tilia cordata*) i grab pospolity (*Carpinus betulus*). Dość duży udział mają również: topola biała (*Populus alba*), klon jawor (*Acer pseudoplatanus*), robinia akacjowa (*Robinia pseudacacia*) i jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*). Znaczenie pozostałych gatunków drzew jest mniejsze, niektóre zaś występują tylko jako pojedyncze egzemplarze; dotyczy to na przykład morwy białej (*Morus alba*) i ozdobnego głogu (*Crataegus* × *media* ‘Paul’s Scarlett’). Wchodzące w skład drzewostanu egzemplarze są zróżnicowane zarówno pod względem wieku, jak i zdrowotności. Jest tu wiele okazów starych, zasychających całkowicie bądź tylko częściowo.

Jak już wspomniano, w drzewostanie dominuje klon polny (*Acer campestre*), gatunek coraz rzadziej spotykany w Wielkopolsce. Można tu odnaleźć wiele dojrzałych i zdrowych starych okazów oraz liczne młode odnowienia.

Usychanie niektórych gatunków jest związane z niewłaściwym siedliskiem, na którym zostały posadzone. Dotyczy to szczególnie topoli białej (*Populus alba*), która jest gatunkiem właściwym wilgotnym łęgom nadrzecznym, oraz gatunków drzew iglastych, takich jak cyprysik (*Chamaecyparis*), świerk (*Picea*) i cis (*Taxus*), które wymagają podłoża o odczynie kwaśnym. Innym egzotycznym i interesującym gatunkiem jest kłęk kanadyjski, (*Gymnocladus dioicus*), roślina pochodząca z Ameryki Północnej, niezbyt często sadzona w naszych parkach. Dwa stare okazy tego drzewa, rosnące w omawianym kompleksie, mają rozłupane i usychające pnie, wypuszczają jednak silne odrosty. Kłęki wymagają gleb żyznych i bardzo wilgotnych, w Mikuszewie są zatem posadzone zbyt daleko od strugi przepływającej przez park. Nasiona tego drzewa są jadalne, palone przypominają nieco swoim

aromatem kawę. Pierwsi osadnicy amerykańscy używali ich jako namiastki tego napoju.

Kasztanowiec zwyczajny (*Aesculus hippocastanum*) to jeszcze jeden nie pochodzący z naszej rodzimej flory gatunek drzewiasty, który znalazł w parku bardzo dobre warunki rozwoju, a ze względu na swą dużą żywotność oraz walory estetyczne jest jego ozdobą.

W warstwie drzew interesujące są ponadto stare okazy wiązów (*Ulmus*). Niektóre z nich są w doskonałym stanie zdrowotnym, co u tych gatunków, atakowanych przez tak zwaną holenderską chorobę wiązów, jest godne podkreślenia. Na uwagę zasługują również piękne buki, szczególnie jeden z nich, rosnący nieopodal starej obory, będący imponującym drzewem o pomnikowych rozmiarach.

Wśród drzew niższych i młodszych odnajdujemy w parku liczne nasadzenia grabowe. Są to pozostałości dawnych alejek oraz altan – miejsc przeznaczonych w przeszłości na zabawy taneczne przy rozwieszonych na drzewach lampach. W wymienionych nasadzeniach prawie wszystkie drzewa są w zbliżonym wieku i dobrej kondycji, jednak brak odpowiedniego przycinania spowodował większy rozwój gałęzi po stronie bardziej naświetlonej, co przyczyniło się niejednokrotnie do wygięcia pnia.

W parku nie spotyka się wielu odmian drzew ozdobnych. Jedynie niektóre z jaworów (*Acer pseudoplatanus* 'Atropurpurea') są formami o liściach przebarwionych na spodniej stronie na czerwono. Ponadto znajduje się tutaj jeden egzemplarz zwisającej odmiany jesionu wyniosłego (*Fraxinus excelsior* 'Pendula'). Jest to jednak okaz zaniedbany i dziczejący, z częścią gałęzi wzniesionych.

Warstwa krzewów jest znacznie uboższa i mniej efektowna od warstwy drzew. Z ozdobnych gatunków nie pozostał praktycznie żaden. Gatunkiem dominującym w tej warstwie jest dziki bez czarny (*Sambucus nigra*). Ponadto można tu zaobserwować duże połacie śnieguliczki (*Symphoricarpos albus*), często podsychającej i przeważnie płonnej. Rośnie tutaj także głóg jednoszyjkowy (*Crataegus monogyna*), i to zarówno w formie krzewów, jak i małych drzewek, zazwyczaj w dobrej kondycji. Ponadto w warstwie krzewów występuje podrost klonowy, akacjowy i jesionowy. W domieszcze, głównie w części parku przylegającej do szosy, spotkać można trzmielinę zwyczajną (*Euonymus europeus*), bez pospolity (*Syringa vulgaris*) i czeremchę zwyczajną (*Prunus padus*), z reguły o słabej żywotności, spowodowanej silnym zacienieniem. Ponadto odnajdujemy tu w domieszcze derenia świdwę (*Cornus sanguinea*), śliwę tarninę (*Prunus spinosa*) i leszczynę pospolitą (*Corylus avellana*).

Z roślin występujących w parku na uwagę zasługuje jeszcze rodzima liana – bluszcz pospolity (*Hedera helix*). Ta wieloletnia roślina malowniczo oplata nachylone pnie drzew, a także płóży się po podłożu. Po jednym ze znajdujących się przy szosie wiązów pnie się piękny, kwitnący okaz.

Literatura

Kucharski B. (1997): Miłosław i okolice. Wielkopolska Biblioteka Krajoznawcza 18. Wyd. WBP, Poznań.

A MONUMENTAL PARK IN MIKUSZEWO
– AN INTERESTING PART OF ŻERKOWSKO-CZESZEWSKI LANDSCAPE PARK

S u m m a r y

The park in Mikuszewo have been found in late 19th century. The area of the park covers 3.95 ha and despite the devastation – is still a valuable element of a landscape.

The dendroflora contains 30 species of trees and shrubs. The most valuable of them are numerous old picturesque trees of *Acer campestre*. This species is relatively rare in Poland. The specimens growing in Mikuszewo are particularly large and in excellent condition.

The exotic species being planted in the park are represented by shrubs of *Philadelphus coronarius* and *Syringa vulgaris*. The most interesting exotic plant is a large individual of *Gymnocladus dioica*.